

УДК 94(477).152:281.9(091)(73)

Н. В. Матвійчук

ВПЛИВ ЦЕРКВИ НА УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ АМЕРИКИ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ М. КУРОПАСЯ

У статті висвітлено погляди М. Куропаса на роль та вплив церкви на українську громаду США. Автором зроблено спробу показати бачення М. Куропаса щодо початків релігійного життя українців у США на початковому етапі міграції, вплив релігійного фактору на інші сфери життя мігрантів з українських земель, вплив релігійного чинника на формування етнонаціональної ідентичності українців у США, провідну роль релігійного фактору у боротьбі українців за незалежну державу.

Ключові слова: М. Куропась, українська громада США, релігійний фактор, етнонаціональна ідентичність.

На сучасному етапі розвитку історичної науки відбувається нове осмислення біографічних досліджень шляхом розширення об'єкту дослідження. Біографістика та її вища форма (ступінь) просопографія, яка на думку Я. Дашкевича відтворює "живі" образи історії на матеріалах конкретних джерел набуває все більшого поширення [1, с. 247]. Все більше уваги приділяється вивченню ролі особи в історії, наукової спадщини вчених, родів (родин) науковців, громадсько-політичних, культурних та державних діячів [1, с. 248]. За таким принципом будується чимало досліджень, що стосуються наукового доробку та діяльності науковців, громадсько-політичних, релігійних діячів тощо, що репрезентують українську історичну науку в діаспорі.

Серед вчених діаспори, що сприяли поширенню знань про українців в США є Мирон Богдан Куропась – головний радний Українського Народного Союзу (далі – УНС) (1962-78 рр.), з 1978 р. головний заступник голови УНС, спеціальний помічник президента Дж. Форда з етнічних питань (1976-77 рр.) автор праць з історії України, міграції українців до США та УНС.

Наголосимо, що вивчення М. Куропасем впливу та ролі церкви має свою специфіку. Хоча в науковому доробку вченого відсутня окрема праця з історії церкви, проте він звертається до цієї проблеми в низці досліджень, серед яких вирізняються "The Ukrainian Americans. Roots and Aspirations 1884-1954" ("Українські американці. Коріння та прагнення 1884-1954"), "Ukrainian-American Citadel: The First Hundred Years of the Ukrainian National Association" ("Українсько-американська твердиня: перші сто років історії Українського Народного Союзу"), "The Ukrainians in America" ("Українці в Америці") та численних статтях в періодичних виданнях. М. Куропась розкриває сторінки історії від життя слов'янських племен на теренах сучасної України до аналізу історії Української Радянської Соціалістичної Республіки. Науковець також висвітлює досвід українців в Америці, їх включення в життя в США, зародження, розвиток та діяльність провідних інституцій українських мігрантів у США.

М. Куропась досліджував роль релігійного чинника у формуванні етнонаціональної ідентичності українських мігрантів, зародження та розвитку українських церков в США, діяльність різного рангу церковних ієрархій та організацій та їх вплив на українську громаду США. До церковної проблематики українського зарубіжжя зверталися й інші дослідники: Ю. Бачинський [2], В. Трощинський [3], В. Галич [4], П.Р. Магочій [5], І. Сливка [6], С. Качараба [7], І. Пилипів [8], І. Гнідик [9], І. Франків [10], В. Юшкевич та ін. [11].

Наголосимо, що церква відігравала значну роль у житті емігрантів на початках їх перебування у США, ставши центром духовного та суспільного життя мігрантів. Українці в Америці зіткнулися із новою системою суспільних зв'язків, звичаями, традиціями та ін. Постала потреба об'єднання громади для збереження власних традицій, культури, мови. Найрозумілішою формою об'єднання стала церква, яка в подальшому виступила каталізатором вироблення та збереження етнонаціональної окремішності мігрантів з українських земель.

Досліджуючи питання впливу церкви на українську громаду в США, М. Куропась наголошує, що релігійна ситуація наприкінці XIX – на поч. XX ст. не відзначалася стабільністю. Мігранти з українських земель ділилися на групи за релігійною приналежністю. Вони були вірними української греко-католицької церкви, російської ортодоксальної (православної. – Н.М.) церкви, української автокефальної церкви (латинського обряду). Вчений відзначає існування плутанини з поняттями для визначення українських католиків у США. Він згадує, що історично склалося, що українські католики називали себе греко-католиками, візантійським католиками, католиками східного обряду [12, р. 7].

Зауважимо, що дослідник наголошує на винятковій ролі релігійного фактору у формуванні етнонаціональної ідентичності мігрантів з українських земель на початковому етапі. Після приїзду до Пенсильванії русини-українці, не маючи власних церков, змушені були ходити до католицьких, переважно польських та словацьких, де вони мало що розуміли і змушені були платити значні кошти за ті чи інші церковні обряди [13, с. 30]. М. Куропась пише, що мігранти інших національностей, що проживали у США, отримували допомогу від держави, з якої прибули. На цьому ж наголошує й В. Юшкевич, посилаючись на праці М. Куропаса [14, с. 106-107]. Це, як вважає М. Куропась, і спонукало українців до написання листа до Львівського митрополита з проханням надіслати священника. До США був відправлений о. Іван Волянський. Дослідник зазначає, що він виявився рішучим духовним і громадським діячем, який відмовився від використання для богослужінь польського костелу, а натомість винайняв залу, в якій збирав свою церковну громаду; заохочував засновувати парафіальні комітети та будувати церкви у всіх штатах, де були мігранти з українських земель, заснував перше допомогне товариство – Братство Св. Миколая [13, с. 30-31].

В. Юшкевич вважає приїзд І. Волянського до США переломним моментом, що визначив початок самоорганізації і влаштування побуту русинів [14, с. 111]. Проте, М. Куропась зауважує, що прибувши до США, о. І. Волянський зіткнувся з опором американського католицького духовенства, яке, як вважає дослідник, не мало на меті розвиток національних церков [13, с.33]. Він наголошує, що ієрархи американської католицької церкви не були обізнані в справах унії (на цьому ж наголошують І. Сливка [6, р. 1] та І. Гнідик [9, с. 24-25]) та вважали греко-католицьку церкву не канонічною. Науковець пише, що таке ставлення до греко-католицьких священиків сприяло їх переходу до Російської православної церкви, яка мала свої парафії у США. Як приклад, дослідник наводить діяльність о. О. Товта – греко-католицького священика, який зі своєю парафією перейшов до РПЦ. М. Куропась підсумовує, що за певний проміжок часу релігійно-культурне єднання перетворилося в етнонаціональну відданість серед навернених у православну віру і, як наслідок, вони почали отожднювати себе з росіянами. Вчений зазначає, що таким чином українська громада втратила приблизно 20 відсотків всіх русинів, які прибули до США перед Першою світовою війною [13, с. 35].

Досліджуючи процес етнонаціонального становлення українців в Америці, М. Куропась зазначає, що проаналізувавши всі перешкоди, які існували для перших мігрантів з українських земель, факт, що деякі русини стали пізніше себе ідентифікувати українцями, можна вважати дивом, яке змогло статись, на думку дослідника, завдяки діяльності восьми українських католицьких священиків: о. Ардана, о. Бончевського, о. Дмитріва, о. Констанкевича, о. Макара, о. Підгорецького, о. Стефановича та о. Тимкевича [67, с. 11], котрі відмовилися виконувати вказівки римо-католицького духовенства, що мало намір романізувати та американізувати русинів. Ці священики також опиралися діяльності російської ортодоксальної церкви, яка прагнула русифікувати американських русинів. Вони, як пише М. Куропась, опиралися стійким вторгненням з боку проугорсько налаштованих угро-русинських священиків, що намагалися мадяризувати русинів [67, с. 11].

Дослідник, як і попередники, що вивчали цю проблему, називає цих священиків “Американським кружком” і вважає, що значення їх діяльності важко переоцінити, адже вони не лише очолили боротьбу русинів-українців з латинізацією, русифікацією та мадяризацією. Члени “Американського кружка”, як зауважує М. Куропась, свою діяльність спрямували на створення автономного українського екзархату в США. Крім того, з часом перебрали керівництво Руського народного союзу і спрямували його діяльність на створення читальні, просвітницьких товариств, молодіжних організацій та українських шкіл [15, с. 75]. Варто зауважити, що на вагомій ролі членів “Американського кружка” наголошували й попередники М. Куропася, котрі висвітлювали міграцію українців до США: Ю. Бачинський [2, с. 292] та В. Галич [4, с. 107]. На цьому ж наголошують науковці, що продовжують досліджувати вищевказані аспекти становлення та розвитку життя українських емігрантів у США – С. Качараба [7, с. 362], І. Франків [10, с. 12], В. Юшкевич [11, с. 112].

Крім діяльності вищезгаданих священиків, дослідник зауважує, що першим “свідомим українцем”, що прибув до США варто вважати Агапія Гончаренка, що теж був священиком. Григорій Грушка (теж священик) котрий започаткував видання найстарішої україномовної газети – “Свобода”, яка, як зазначає М. Куропась, стала одним з визначальних чинників становлення української ідентичності в США [16, с. 6]. Ще одним з чинників становлення української ідентичності в США, на думку М. Куропася є Український народний союз. Дослідник наголошує, що перші п'ять головних секретарів УНС теж були священиками [17, с. 15]. До подібних висновків приходять дослідниці І. Франків. Вона пише, що українська імміграція у США в кінці XIX ст. вирізнялася відсутністю світської інтелігенції, тому священики були одночасно релігійними та громадськими лідерами [10, с. 11].

Поряд з важливою роллю “Американського кружка” у створенні автономного українського екзархату в США, М. Куропась наголошує на важливій ролі в цьому питанні А. Шептицького. Дослідник зауважує, що митрополитові вдалося перекопати Рим в тому, що впливові Російської православної церкви в Америці слід давати рішучу відсіч та в необхідності мати русинського єпископа. М. Куропась пише, що А. Шептицькому вдалося наполягти, щоб Рим, незважаючи на переважну більшість угро-русинів у США, номінував у США саме єпископа з Галичини [13, с. 123]. На цьому ж наголошують П. Маґочій [5, р. 34], А. Баб'як [18, с. 87], В. Ющишин [11, с. 12].

На цю посаду було призначено С. Ортинського. Проте, як зауважує М. Куропась (на цьому ж наголошують І. Качак [19, с. 35] та П. Маґочій [5, р. 34]), сподівання незалежності були розбиті з виданням спеціальної папської булли (Ea Semper), що фактично зобов'язувала новопризначеного єпископа звітувати та підкорятися представникам церкви латинського обряду. Проте, як відомо, С. Ортинському все ж вдалося папською буллою у 1913 р. отримати окрему юрисдикцію. Пізніше був заснований екзархат у Філадельфії. Дослідник наголошує, що єпископу С. Ортинському так і не вдалося примирити протидіючі табори угро-русинів та “непохитних проукраїнськи налаштованих” мігрантів [20, р. 303]. На цьому ж наголошує С. Качараба, зазначаючи щодо призначення окремих єпископів для галичан та закарпатців як про наслідок протиріч між сторонами [7, с. 367].

Після смерті С. Ортинського папою було призначено представників Святого Престолу. М. Куропась зауважує, що наступник (що був призначений для вихідців з Галичини) П. Понятишин був успішніший у справі примирення з представниками угро-русинів. Дослідник зауважує, що П. Понятишин також відіграв вирішальну роль у боротьбі з намаганнями представників російської православної церкви отримати під свій контроль парафії, що підлягали юрисдикції єпископа С. Ортинського, після його смерті [13, р. 30-31]. На непересічній ролі в розвитку УГКЦ у США о. П. Понятишина наголошує М. Климчак. Дослідниця констатує, що П. Понятишин відстоював національні інтереси русинів-українців, залучаючи представників (президенти, сенатори) влади США [21].

Після чергових змін у 1924 р. (внаслідок виникнення руху за відокремлення закарпатських русинів від прикарпатських) УКЦ у США знову зазнала трансформації. Пітсбурзьким єзархом став В. Ткач, Філадельфійським – К. Богачевський. М. Куропась зауважує, що останній (котрий 1958 р. був висвячений на митрополита) свою діяльність розпочав із закликів до підтримки українських земель. За час єпископства К. Богачевського ним піднімалися питання по освіті духовних ієрархів, целібату, запровадженню григоріанського календаря та ін. Характеризуючи діяльність К. Богачевського І. Пилипів пише, що не дивлячись на підняття контроверсійних питань, єпископу вдалося досягти значних успіхів [8, с. 111].

Аналізуючи виникнення українського православ'я у США, М. Куропась зазначає, що в ході протистояння між русинами та угро-русинами, певна частина мігрантів, яка була схильна до підтримки РПЦ, стала повністю себе ідентифікувати як "росіяни" у релігійно-культурному та етнонаціональному плані [20, р. 315].

Початком першої фази оформлення УПЦ у США М. Куропась вважає відмову у 1915 р. парафіян, що належали до церкви Св. Миколая (УКЦ) підлягати правлячому священику. Ними було створено Українську національну церкву (Ukrainian National Church), яку очолив о. Г. Хоміцький [20, р. 316]. М. Куропась відзначає активну діяльність священика, який зміг до 1917 р. поширити юрисдикцію Української національної церкви на 6 громад.

Друга фаза в розбудові Української національної церкви, зазначає М. Куропась, розпочалася з переходу о. С. Дзюбая з-під юрисдикції УГКЦ. Було чисельно зменшено кількість вірних Української національної церкви, УГКЦ лишилася без сильного лідера. Проте, сподівання С. Дзюбая очолити окрему дієцезію РПЦ у США себе не виправдали [15, р. 38].

Третьою вирішальною хвилею оформлення УПЦ в США М. Куропась називає формування шістьома Українськими національними церковними громадами відокремленої православної єпархії, що фактично підпорядковувалася митрополиту Германосу (Шегеді), єпископу Сирійсько-Антіохійської Православної церкви в Північній Америці. Проте, М. Куропась констатує, що фактична влада була зосереджена в руках українців [20, р. 316].

Початком четвертої, на думку М. Куропася, еволюційної фази українсько-американського православ'я став приїзд до США 1922 р. диякона новоствореної української православної автокефальної церкви П. Корсуновського, котрий закликав представників УПЦ приєднатися до УАПЦ. 1930 р. представниками УПЦ було утворено окрему дієцезію, яка 1931 р. була визнана Константинопольським патріархом. Першим єпископом УАПЦ у США став І. Теодорович. Дослідник зауважує, що І. Теодорович був ефективним управлінцем, за короткий час йому вдалося чисельно збільшити кількість церковних громад (з 11 до 34), що викликало невдоволення серед католицького духовенства [20, р. 317]. М. Куропась пише, що незважаючи на успіхи, І. Теодоровичу доводилося стикатися з проблемами невизнання канонічності УАПЦ в США.

Втім, М. Куропась зазначає, що із часом фактор віри став дестабілізуючим попри провідну консолідуючу роль церкви на початковому етапі приїзду мігрантів з українських земель. З 1930-х рр. все більше посилюється протистояння між українськими католиками та православними. Дослідник зазначає, що представники обох церков обґрунтовували, що саме їх церковна організація є насправді канонічною [20, р. 320].

Аналізуючи історію українських земель, М. Куропась зауважує, що питання церкви відігравали вагомий роль й у становленні української державності. Дослідник ствердливо зауважує, що після приєднання до Російської імперії земель Східної України, в першу чергу було ліквідовано інститут української церкви (Київську метрополію було приєднано до Московського патріархату, що призвело до поглинання української ортодоксальної церкви російською), українську католицьку церкву було приєднано до "матірної московської церкви" [22, р. 7]. Владою було зачинено католицькі церкви, монастирі, школи та конфісковано майно.

М. Куропась відзначає й безпрецедентну підтримку українському католицтву, надану у XIX ст. з боку австрійської правлячої династії [22, р. 7]. Це, як зазначає дослідник, стало першою фазою національного відродження XIX ст., що закінчилося з проголошенням незалежності в XX ст.

Дослідник зауважує, що в той час як на територіях Східної України духовенство зазнавало всіляких утисків, на теренах Західної України представники церкви взяли на себе провідну роль у національному відродженні українців. На Східній Україні українській церкві вдалося відродитися незважаючи на спроби влади придушення всього українського (заборона видання українською мовою книг, газет, журналів та ін.). 5 травня 1920 р. на раді представників української ортодоксальної церкви було прийнято рішення про утворення Української Автокефальної Церкви [22, р. 7].

Аналізуючи стан української церкви між двома світовими війнами, М. Куропась пише, що, як відомо, після короткого часу незалежності українські землі були поділені між чотирма державами. На землях Карпатської України, що стали частиною Чехословаччини, відбувалася боротьба з переважаючими кількісно проросійськи налаштованими священиками. В Буковині, що ввійшла до складу Румунії, українська церква, як зауважує М. Куропась, була повністю румунізована. На території Галичини, що була приєднана до Польщі, священики зазнавали утисків з боку польської влади. М. Куропась зауважує, що з понад 300 церков у 1914 р., на 1939 р. "вижило" лише – 51 [23, р. 7].

На територіях Східної України, що відійшли до складу Радянської Росії, як зауважує М. Куропась, спочатку спостерігалось затишся у репресіях, що спонукало до чисельного збільшення вірних Української Православної Автокефальної церкви. Проте, наголошує дослідник, починаючи з 1930 р. за безпосереднім керівництвом НКВД парафії було приєднано до РПЦ. М. Куропась, як і попередники, що досліджували це питання, наголошує на гоніннях священиків з боку влади в часи та після Другої світової війни.

Таким чином, можна ствердити, що М. Куропась наголошує на визначальній ролі релігійного чинника у формуванні етнонаціональної ідентичності українців у США, а також провідну роль релігійного фактору у боротьбі українців за незалежну державу.

Джерела та література

1. Трембіцький А. До проблеми створення колективної біографії родини Сіцинських-Чехівських-Січинських-Шандор / А. Трембіцький // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 18. – С.247-255.
2. Бачинський Ю. Українська імміграція в З'єднаних Державах Америки / Ю. Бачинський. – Львів : Друкарня наукового товариства імені Шевченка, 1914. – 492 с.
3. Трошинський В. Українці в світі / В. Трошинський, А. Шевченко. – К. : Видавничий дім "Альтернативи", 1999. – 352 с.
4. Halich W. Ukrainians in the United States / W. Halich. – New York, 1970. – 174 p.
5. Magocsi P. Our people: Carpatho-Rusyns and their descendants in North America / P. Magocsi. – 1984. – 238 p.
6. Slivka J. Historical Mirror Sources of the Rusin and Hungarian Greek Catholics in USA, 1884-1963 / J. Slivka. – N. Y., 1978. – 342 p.
7. Качараба С. Греко-Католицька Церква у США наприкінці XIX – початку XX ст.: проблеми становлення [Електронний ресурс] / С. Качараба // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. праць. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – Вип. 21. – С. 361-368. – Режим доступу <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/73596>
8. Пилипів І. Співпраця греко-католицької церкви з українцями Америки в 20-30 рр. XX ст. / І. Пилипів // Схід. – 2011. – №2(109). – С. 109-113.
9. Гнідик І. Перша українська греко-католицька парафія у Сполучених Штатах Америки / І. Гнідик // Мандрівець. – 2014. – №3. – С. 23-27.
10. Франків І.Я. Суспільна опіка греко-католицької церкви над українською еміграцією з Галичини (кінець XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / Франків І.Я.; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка – Львів, 2011. – 20 с.
11. Юшкевич В. Українська Греко-Католицька церква у суспільно-політичному житті українців Північної Америки у 1980-1939 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук: 09.00.12: Українознавство / В. Юшкевич; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 21 с.
12. Kuropas M. On Latine Rite Catholics and us/ M. Kuropas // The Ukrainian Weekly. – Jersey City, 1990. - № 36.
13. Куропась М. Українсько-американська твердиня: перші сто років історії Українського Народного Союзу / М. Куропась. – Острог; Чикаго: Вид-во: Острозька Академія, 2004. – 682 с.
14. Юшкевич В. Діяльність отця Івана Волянського серед американських українців (1884-1890) / В. Юшкевич // Етнічна історія народів Європи. – 2010. – Вип.31. – С. 106-113.
15. Kuropas M. To Preserve A Heritage: The Story of the Ukrainian Immigration in the United States / M. Kuropas. – New York: The Ukrainian Museum, 1984. – 100 p.
16. Kuropas M. Svoboda and the making of the Ukrainian American, 1983-1914 / M. Kuropas // The Ukrainian Weekly. – Jersey City, 1983. – № 37.
17. Kuropas M. The UNA and the Church / M. Kuropas // The Ukrainian Weekly. – Jersey City, 1988. – № 13.
18. Баб'як А. Подвиг Митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі / А. Баб'як. – Тренто-Больцано, 2013. – 239 с.
19. Качак І. Митрополит Андрей Шептицький і постанови української католицької церкви у Сполучених штатах Америки: дис. на здобуття ступеня магістра богослов'я / І. Качак. – Львів, 2004. – 91 с.
20. Kuropas M. The Ukrainian Americans. Roots and Aspirations 1884-1954 / M. Kuropas. – Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 1991. – 534 p.
21. Климчак М. Досягнення української народної дипломатії в Америці на початку XX ст. [Електронний ресурс] // VIDIA. – 2013. – Режим доступу: <http://vidia.org/2013/14430>. - Назва з екрану.
22. Kuropas M. THE MILLENNIUM: Christsanity's role in building the Ukrainian nation / M. Kuropas // The Ukrainian Weekly. – Jersey City, 1988. - № 13.
23. Kuropas M. Hug a religious / M. Kuropas // The Ukrainian Weekly. – Jersey City, 1987. - № 6.

Matviychuk N. V. The Influence of the Church on the Ukrainian Community in the USA Depicted in Scholarly Works of Myron Kuropas

The research deals with the views of Myron Kuropas on the role and influence of the church on the Ukrainian community in the USA. The author of the article attempts to depict Myron Kuropas' viewpoint regarding religious life of Ukrainians at their initial stage of immigration and the impact of the religious factor upon other spheres of their lives as well as upon the formation process of ethnic and national identity of Ukrainians in the USA. Moreover, the article is devoted to the religious factor as the crucial one in Ukraine's struggle for independence.

Key words: Myron Kuropas, Ukrainian community in the USA, religious factor, ethnical and national identity.

Матвійчук Н. В. Влияние церкви на украинскую общину Америки в научных работах М. Куропаса

В статье раскрыто взгляды М. Куропаса на роль и влияние церкви на украинскую общину США. Автором сделана попытка показать взгляд М. Куропаса на религиозную жизнь украинцев в США на начальном этапе эмиграции, влияние религиозного фактора на другие сферы жизни украинских мигрантов, влияние религиозного фактора на формирование этнонациональной идентичности украинцев в США, ведущую роль религиозного фактора в борьбе украинцев за независимость.

Ключевые слова: М. Куропась, украинская община США, религиозный фактор, этнонациональная идентичность.